

УДК 378.148

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Т.Г. Бріцкан

*аспірантка**Ізмаїльський державний гуманітарний університет*

У статті розкрита сутність та модель підготовки майбутніх вчителів початкової школи до інновацій. Обґрунтовано особливості та етапи підготовки педагогів до впровадження інноваційних технологій. Наведено умови та критерії готовності вчителя початкових класів до впровадження інноваційної діяльності.

Ключові слова: *інноваційна діяльність, готовність до інноваційної діяльності, модель підготовки майбутнього вчителя до інноваційної діяльності.*

Для сучасного етапу розвитку освіти України, зокрема початкової школи, характерною є тенденція впровадження інноваційних процесів. У ході творчої діяльності педагогів модернізуються зміст, форми та методи навчання і виховання молодших школярів, впроваджуються нові освітні технології. Головним у цьому процесі повинно бути питання підготовки майбутнього вчителя до роботи в сучасній школі. Відповідно до Європейських та світових освітніх стандартів актуальним є питання створення нової моделі підготовки майбутнього вчителя до інноваційної діяльності.

Проблема формування готовності майбутніх вчителів до інноваційної діяльності є предметом міждисциплінарних досліджень українських та зарубіжних науковців. Так, фундаментальні питання професійно-педагогічної підготовки освітянських кадрів і формування готовності майбутніх вчителів до професійної діяльності розглядають О. Абдулліна, Я. Болубаш, В. Бондар, І. Гавриш, О. Глузман, С. Гончаренко, Г. Гребенюк, І. Зязюн, Л. Кадченко, Л. Коваль, В. Ковальов, Л. Кондрашова, Б. Коротяєв, В. Сластьонін, В. Щербина та ін. У працях О. Мороза, Р. Пенькової, Л. Разборова, В. Сластьоніна, В. Щербини готовність до педагогічної діяльності досліджується з позицій особистісного підходу і розуміється як інтегративна якість особистості вчителя, спроможного до ефективного виховання молодого покоління. Предметом наукових досліджень Ю. Богданової, В. Дорохіної, Л. Кондрашової, С. Манукової, Р. Нью, О. Проскури, Г. Штельмах є готовність до реалізації окремих функцій педагогічної діяльності.

Поняття «інноватика» завжди було в центрі уваги видатних педагогів (К. Ангеловські, О. Арламов, І. Бех, М. Бургін, Л. Ващенко, Г. Герасимов, І. Дичківська, Л. Ілюхіна, М. Кларін, А. Ніколс, О. Пехота, М. Поташник, В. Сластьонін, А. Хуторський, Н. Юсуфбекова та ін.). Проблему інноваційної діяльності розглядали у своїх дослідженнях також відомі зарубіжні та вітчизняні психологи: Дж. Гілфорд, П. Торренс, Дж. Рензуллі, Р. Стернберг, О. Матюшкін, Я. Пономарьов, Д. Богоявленська, В. Дружинін, В. Моляко. Водночас, теоретичний аналіз проблеми формування готовності до інноваційної діяльності майбутнього вчителя показує, що існує багато суперечностей, а саме теоретичних знань про інновації недостатньо для того, щоб правильно організувати навчальний процес із використанням інноваційних технологій. При організації такого процесу крім того, що вчитель повинен врахувати як особливості навчального матеріалу, рівень знань учнів класу, так і особливості інноваційних технологій. Також він ще повинен творчо підійти до вирішення цього завдання.

Метою статті є визначення сутності, обґрунтування особливостей готовності вчителів початкових класів до інноваційної педагогічної діяльності та виявлення умов її ефективного застосування.

Модернізація початкової освіти в Україні вимагає втілення інновацій у процес навчання і виховання. Майбутні вчителі повинні вміти працювати в ринкових умовах, розуміти, що тільки високий професіоналізм, творчість, ініціатива, здатність використовувати інноваційні педагогічні технології допоможуть їм знайти своє місце і самореалізуватися в обраній професії. Низький рівень підготовленості випускників до цієї роботи свідчить про важливість спеціальної підготовки майбутніх вчителів до інноваційної діяльності.

У педагогічній літературі інноваційна діяльність розглядається у двох аспектах: за етапами розвитку інноваційних процесів: як розробка, освоєння й використання нововведень (К. Ангеловські, М. Кларин та ін.), як вищий ступінь педагогічної творчості, педагогічного винахідництва, введення нового у педагогічну практику (І. Дичківська, О. Козлова, Н. Клокар та ін.).

На думку І. Дичківської, інноваційна педагогічна діяльність – особливий вид творчої діяльності, заснований на осмисленні практичного педагогічного досвіду; цілеспрямована педагогічна діяльність, орієнтована на зміну й розвиток навчально-виховного процесу з метою досягнення вищих результатів, одержання нового знання, формування якісно іншої педагогічної практики [4, с. 40].

Т. Демиденко розглядає інноваційну педагогічну діяльність як складне інтегральне утворення, сукупність різних за цілями та характером видів робіт, що відповідають основним етапам розвитку інноваційних процесів та спрямовані на створення й внесення педагогом змін до власної системи роботи. Вона носить комплексний, багатоплановий характер, втілює в собі єдність наукових, технологічних, організаційних заходів. Інноваційна діяльність – системний вид діяльності, спрямований на реалізацію нововведень на основі використання та впровадження нових наукових знань, ідей, підходів; трансформації відомих результатів наукових досліджень та практичних розробок у новий або удосконалений продукт [3, с. 51-52].

Отже, інноваційна педагогічна діяльність – це комплексна діяльність по створенню та впровадженню в практику власних, різних за ступенем новизни, педагогічних нововведень або творче використання здобутків вчених та відомих педагогів. Ця діяльність характеризується креативністю та мотивацією вчителя на здійснення пошукової діяльності.

Зміст інноваційної діяльності вчителя можна розглядати через логіку розгортання етапів інноваційного процесу від моменту створення до реалізації авторської концепції, виходу в масову практику [3]:

- створення авторської ідеї навчання та виховання або авторської концепції школи;
- розробка змісту планів та програм шляхом реалізації ідеї в інноваційній педагогічній діяльності;
- первинна апробація та наступна корекція авторської концепції, пошук однодумців та нових аргументів на захист інновацій;
- реалізація авторської ідеї, оформлення цілісності інновації на основі експериментів та творчих пошуків; готовність нововведення до застосування в масовій практиці.

Необхідною умовою здійснення інноваційної діяльності є цілеспрямована організація процесу професійної підготовки вчителя, оскільки «...інновації – це цілеспрямована реалізація того потенціалу, який міститься у творчості особистості. Специфіка інновації як діяльності породжує певний тип особистості» [2, с. 26].

У цьому контексті цікавими є результати досліджень, які стосуються ставлення вчителів до нововведень. Наприклад, дослідження Е. Роджерса, за яким учителі поділяються на такі групи:

- 1) новатори (2,5 % колективу) – учителі, які відкриті новому, перші сприймають, впроваджують і поширюють його;
- 2) ранні реалізатори (13,5 % колективу) – йдуть за новаторами, але більш інтегровані в колектив. Їх ще називають розумні реалізатори.
- 3) помірковані (34 % колективу), які дотримуються правила «золотої середини» та не сприймають нового до того часу, поки його не впровадять більшість колег;
- 4) учителі, які сумніваються (34 % колективу), сприймають нове лише за умови його загальної позитивної підтримки;
- 5) учителі, які коливаються (16 % колективу) (консерватори) – вони орієнтуються на традиційні цінності, дуже важко впроваджують нове [1].

Сучасний учитель – це вчитель інноваційної орієнтації, який готовий до змін, до переорієнтації власного мислення, до усвідомлення нових вимог щодо педагогічної діяльності, до інноваційної педагогічної діяльності.

Теоретичне осмислення сутності інноваційної діяльності дає змогу дійти висновку, що перехід до інноваційної діяльності та її успішність передбачає усвідомлення майбутнім учителем необхідності та практичної значущості інновацій у системі освіти не лише на професійному, а й на особистісному рівні, а її реалізація потребує не лише володіння знаннями педагогічної

інноватики, але й сформованої готовності до даного виду діяльності. Фундаментальні психолого-педагогічні дослідження готовності до професійної педагогічної роботи показали, що готовність до впровадження інновацій ще залишається об'єктом сучасних наукових розробок.

Узагальнення існуючих підходів до визначення поняття «готовність» дозволив з'ясувати, що воно розглядається як:

- інтегративну якість особистості, що виявляється в діалектичній – єдності всіх структурних компонентів, властивостей, зв'язків і відносин. Єдність особистісних і операційних компонентів (мотиваційний, креативний, технологічний, рефлексивний), які забезпечують ефективність педагогічної діяльності;

- складний синтез тісно взаємопов'язаних між собою структурних компонентів: психологічна готовність, науково-теоретична готовність, практична готовність, психофізична готовність, фізична готовність, а також особистісні якості (інтерес і любов до дітей, захопленість педагогічною працею, спостережливість, комунікабельність, наполегливість, цілеспрямованість) [7];

- особливий особистісний стан, який передбачає наявність у педагога мотиваційно-ціннісного ставлення до професійної діяльності, володіння ефективними способами й засобами досягнення педагогічних цілей, здатності до творчості та рефлексії; основними компонентами структури готовності до інноваційної педагогічної діяльності є мотиваційний, когнітивний, креативний, рефлексивний [4];

- особистісним утворенням, яке опосередковує залежність між ефективністю діяльності педагога та його спрямованістю на вдосконалення свого професійного рівня; основними компонентами структури готовності до інноваційної педагогічної діяльності є цільовий, мотиваційний, когнітивний (змістовий), діяльнісно-практичний та оцінно-результативний компоненти [6].

Складність, багатовимірність і поліфункціональність процесу формування готовності до інноваційної діяльності вчителя свідчить про доцільність і необхідність розпочинати його в період професійної підготовки майбутніх учителів у навчальних закладах.

Модель підготовки майбутніх вчителів до інноваційної діяльності в початковій школі можна розглянути як поданий у словесній формі структурно-функціональний аналог, у якому закладено механізм цієї підготовки. Дана модель включає в себе три складові: змістовну, технологічну, результативно-оціночну.

Змістова складова розкриває сутність структурних компонентів компетентності студентів у використанні інноваційних педагогічних технологій як основної характеристики підготовки майбутніх фахівців до їх впровадження. Вищеназвана компетентність розглядається як система мотивів, знань, умінь та навичок, особистісних якостей, що забезпечують ефективність використання сучасних педагогічних інновацій у роботі з молодшими школярами. За своєю структурою компетентність є складним, багатоаспектним особистісним утворенням з такими функціонально пов'язаними між собою та взаємозумовленими компонентами:

- поінформованість про інноваційні педагогічні технології;

- грамотність у володінні змістом та методикою інноваційних педагогічних технологій;

- культура використання педагогічних інновацій в навчально-виховній роботі з дітьми;

- особистісна позиція студента-випускника щодо необхідності використання інноваційних педагогічних технологій [5].

Друга складова моделі (технологічна) розкриває шляхи та джерела розвитку і становлення компетентності студентів у використанні інноваційних педагогічних технологій і включає відповідні методичні рекомендації щодо формування:

- поінформованість про інноваційні педагогічні технології через організацію нових форм навчальних занять (рекламно-інформаційних, ілюстративно-лекційних тощо), вивчення спеціальної літератури, використання мережі Інтернет;

- грамотність у володінні змістом і методикою інноваційних педагогічних технологій через введення спецкурсу «Інноваційні педагогічні технології» та вивчення психолого-педагогічних дисциплін, спрямованих на використання нововведень;

- культура впровадження інновацій через самостійну апробацію їх студентами на педагогічній практиці;

- особистісна позиція студентів-випускників, яка формується у результаті самостійної позааудиторної діяльності з поглибленого вивчення сутності інноваційних педагогічних технологій та передових методик їх впровадження.

Третя складова моделі (результативно-оціночна) відповідає на запитання, як реалізуються знання і вміння студентів під час використання інноваційних педагогічних технологій. Це – створення студентами індивідуальних банків інноваційних педагогічних технологій, засвоєння змісту програми спецкурсу, набуття навичок у застосуванні інновацій в навчально-виховній роботі з молодшими школярами, участь у науково-практичних та науково-методичних конференціях, семінарах, виконання курсових, дипломних робіт [5].

Модель підготовки майбутнього вчителя до інноваційної діяльності реалізується через наявність певних етапів цієї підготовки, серед яких виокремлюємо:

1. Діагностичний (1 курс) – вивчення вихідного рівня готовності майбутніх вчителів початкових класів до інноваційної діяльності.

2. Інформаційно-репродуктивний (2 курс) – зорієнтований на вироблення позитивно мотивованого ставлення студентів до педагогічних нововведень, формування системи знань з основ педагогічної інноватики, методології та методики проведення експериментальної роботи в школі, розвиток інноваційного потенціалу та інноваційних умінь студентів.

3. Організаційно-практичний (3-4 курси) – під час педагогічної практики студенти вносять нові елементи до традиційної системи навчання початкової школи, аналізують результати діяльності, дотримуючись обраної інноваційної стратегії. Майбутні вчителі пишуть наукові статті, виступають на конференціях, виконують дослідницькі завдання.

Якість підготовки вчителя до інноваційної діяльності визначається здатністю особистості до саморозвитку та готовністю до самореалізації у професійній діяльності. Наведемо наступні умови підготовки майбутніх вчителів до інноваційної діяльності:

- цілісність процесу підготовки: всі компоненти вступають у взаємодію та взаємозв'язок і створюють єдиний неперервний процес. Він визначає стосунки між сукупністю елементів, об'єднавчими зв'язками, що призводять у своїй сукупності до появи нових (інтегративних) властивостей, не притаманних цим елементам нарізно;

- не відокремленість складової процесу підготовки майбутнього вчителя з чітко окресленим змістом, а цілісна система, що передбачає використання певних технологій навчання й комунікації;

- вирішення конкретних завдань, спрямоване на реалізацію не лише мети певного етапу, але й загальної – формування готовності майбутнього вчителя до інноваційної діяльності;

- досягнення конкретного результату, який співвідноситься з прогнозованим загальним результатом, пошук й аналіз перешкод у формуванні готовності майбутнього вчителя до реалізації нововведень у навчально-виховний процес;

- оптимальна організація як діяльності майбутніх учителів (орієнтація на самостійну роботу, на співпрацю, на продуктивну взаємодію), так і на включення мотиваційного фактору, професійних знань, умінь й навичок учителя;

- створення умов для цілеспрямованого управління процесом підготовки, забезпечення дії прямого й зворотного інформаційних каналів для здійснення підготовки майбутнього вчителя до інноваційної діяльності.

Критеріями підготовленості вчителя початкових класів до інноваційної діяльності можна вважати наступні: накопичення інформації про сучасні новітні педагогічні технології та знання методики їх впровадження; усвідомлення потреби впровадження інноваційних технологій у навчально-виховний процес з врахуванням реформування початкової освіти; запровадження власних творчих ідей і підходів до навчально-виховного процесу; здійснення експериментальної діяльності; оволодіння практичними навичками освоєння інноваційних технологій; академічна свобода та мобільність у навчальному процесі вищих педагогічних закладів.

Отже, вчитель інноваційної орієнтації – фахівець, який готовий до глибоко мотивованої інноваційної діяльності, причому спроможний не тільки легко долучатися до інноваційних процесів, але й виступати їх ініціатором. Упровадження інновацій у педагогічний процес потребує від вчителя-початківця чіткої організації навчально-виховного процесу, координації дій усіх суб'єктів, задіяних в інноваційному проекті. Без цього, на нашу думку, успішне здійснення педагогом інноваційної діяльності не можливе.

Підготовка майбутнього вчителя-початківця до інноваційної педагогічної діяльності та формування в студентів педагогічного вишу інноваційної компетентності можливі тільки за умови взаємопроникнення та взаємообумовленості теоретичної і практичної підготовки. Це потребує залучення студентів у різноманітні види навчально-виховної діяльності інноваційного характеру, що вимагає спеціального дослідження.

Перспективи подальших розвідок щодо підготовки майбутніх вчителів до впровадження інноваційних технологій в початковій школі ми вбачаємо у створенні науково-методичного забезпечення моделі такої підготовки, у розробці інноваційних програм педагогічної практики.

1. Rogers E. Diffusion of innovation / E. Rogers. – San Fransisco : Free Press, 1983. – 341 p.
2. Герасимов Г. И. Образование: парадигмальный плюрализм и инновации / Г. И. Герасимова, Л. В. Илюхина. – Ростов-на-Дону : Изд-во СКНЦ ВШ, 2005. – 212 с.
3. Демиденко Т. М. Підготовка майбутніх учителів трудового навчання до інноваційної педагогічної діяльності: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Черкаський нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького. – Черкаси, 2004. – 220 с.
4. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навчальний посібник / І. М. Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.
5. Машкіна Л. А. Підготовка студентів до впровадження педагогічних інновацій в дошкільних закладах: Монографія / Л. А. Машкіна. – Хмельницький : ТОВ НВП «Еврика», 2004. – 204 с.
6. Професійна педагогічна освіта: інноваційні технології та методики: Монографія / За ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 504 с.
7. Слостенин В. А. Педагогика: Инновационная деятельность / В. А. Слостенин, Л. С. Подымова. – М. : Магистр, 1997. – 224 с.

Брицкан Т. Г. Особенности подготовки будущего учителя начальных классов к инновационной деятельности.

В статье раскрыта сущность и модель подготовки будущих учителей начальной школы к инновациям. Обоснованы особенности и этапы подготовки педагогов к внедрению инновационных технологий. Приведены условия и критерии готовности учителя начальных классов к внедрению инновационной деятельности.

Ключевые слова: инновационная деятельность, готовность к инновационной деятельности, модель подготовки будущего учителя к инновационной деятельности.

Britskan T. H. Peculiaritris of preparation of the future primary school teacher for innovation activity.

The article reveals the essence and model of the preparation of future primary school teachers for innovations. The specifics and stages of training teachers for the introduction of innovative technologies are substantiated. The conditions and criteria for the readiness of the primary school teacher to introduce innovative activity are given.

Key words: innovative activity, readiness for innovative activity, model of preparation of the future teacher for innovation.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Луцан Н.І.